

NINA HALTIA – SONJA KOSUNEN

Avoin yliopisto vai valmennuskurssi? Maksullisuus koulutuksessa toisen asteen ja korkeakoulutuksen nivelvaiheessa

Haltia, Nina – Kosunen, Sonja. 2023. AVOIN YLIOPISTO VAI VALMENNUSKURSSI? MAKSULLISUUS KOULUTUKSESSA TOISEN ASTEEN JA KORKEAKOULUTUKSEN NIVELVAIHEESSA. Kasvatus 54 (5), 507–521.

Avoin yliopisto-opetus ja valmennuskurssit ovat opiskelijavalintojen uudistamisen myötä tulleet aiempaa väkevämmin yleiseen keskusteluun. Molempien toiminta on 2010-luvun lopulla myös laajentunut. Kumpaakin on kritisoitu maksullisuudesta ja julkisessa keskustelussa niitä on välillä verrattu toisiinsa. Tässä artikkelissa asetamme avoimen yliopisto-opetuksen ja valmennuskurssit rinnakkain ja analysoimme, millaisiksi toimintamuodoiksi ne rakentuvat yksityisen ja julkisen koulutuksen rajapinnalla. Tarkastelemme toiminnan luonnetta kahdesta näkökulmasta: miten avoimen yliopisto-opetuksen ja valmennuskurssien rahoitus on järjestetty, ja millaiseksi niiden merkitys rakentuu korkeakouluun hakemisen näkökulmasta? Hyödynnämme analyyttisessä jäsennyksessämme aiempia tutkimuksia ja julkaisuja, dokumentteja sekä tilastotietoa. Avoin yliopisto-opetus ja valmennuskurssit näyttävän tuovan toisen asteen ja korkeakoulutuksen väliseen nivelvaiheeseen yksityistymisen piirteitä. Kumpikin hyödyntää toimintansa suunnittelussa ja ohjauksessa opiskelijavalintojen kilpailullisuutta ja siitä nousevaa epävarmuutta, jota yliopistoon hakevat pyrkivät näihin koulutusmuotoihin hakeutumalla hallitsemaan. Niiden rooli koulutusjärjestelmän osana esimerkiksi muodollisten arvosanojen myöntämisen ja henkilökunnan kelpoisuusvaatimusten osalta eroaa kuitenkin ratkaisevasti. Voidaan kysyä, tulisiko koulutuspolitiikassa ja koulutuksen käytännöissä selkeämmin tehdä eroa julkisen ja yksityisen koulutuksen tarjonnan välille.

Asiasanat: avoin yliopisto, korkeakoulutus, opiskelijavalinnat, valmennuskurssit, yksityistyminen

Johdanto

Avoin yliopisto-opetus ja valmennuskurssit ovat toimintamuotoina olleet olemassa jo vuosikymmeniä. Muutamissa korkeakouluissa 1970-luvulla alkanut avoin yliopisto-opetus on sittemmin laajentunut valtakunnallisesti toteutettavaksi, kaikki korkeakoulut kattavaksi toiminnaksi (Haltia 2012). Korkeakoulujen valintakokeisiin tähtääviä valmennuskursseja on pienimuotoisesti järjestetty aina siitä saakka, kun yliopistoissa otettiin käyttöön numerus clausus -järjestelmä ja sisäänpääsy on ollut kilpailtua. Viime vuosina valmennustoiminta on laajentunut ja monimuotoistunut (Kosunen, Haltia & Jokila 2015; Kosunen, Inkinen, Haltia & Jokila 2022).

Avointa yliopisto-opetusta ja valmennuskursseja yhdistää se, että ne ovat kumpikin pääsääntöisesti osallistujalle maksullisia. Toinen näitä toimintamuotoja yhdistävä seikka on se, että ne toimivat usein korkeakoulutukseen hakutumisen nivelvaiheessa. Julkisessa keskustelussa niitä onkin sekä kritisoitu että rinnastettu toisiinsa, esimerkiksi maksujen suuruudesta tai osallistumisesta saatavista hyödyistä käydyssä keskustelussa. Vaikka avoin yliopisto-opetus ja valmennuskurssit ovat molemmat Suomessa tarjottavaa maksullista koulutusta, ne eroavat kuitenkin sisällöltään, säädöksiltään ja tavoitteiltaan.

Opiskelijavalintojen uudistamisen myötä sekä avoin yliopisto-opetus että valmennuskurssit ovat viime vuosina tulleet aiempaa voimakkaammin yleiseen keskusteluun. Avoin yliopiston toiminta on laajentunut. On myös ryhdytty rakentamaan näkyvämpää ja tunnetumpaa avoimen väylää tutkintokoulutukseen todistusvalinnan ja valintakokeiden rinnalle (Joutsen ym. 2020): tietyn opintopistemäärän tiettyjä avoimia korkeakouluopintoja riittävän korkeilla arvosanoilla suoritettuaan hakija voi tulla valituksi tutkinto-opiskelijaksi korkeakouluun. Valmennuskurssitoimijat puolestaan ovat mukauttaneet tarjontaansa muuttuneessa tilanteessa ja etsineet uusia toimintamuotoja, esimerkiksi abivalmennuksesta

ja erilaisista yhdistelmävalmennuksista kursittamaan sekä ylioppilaskirjoituksiin että yliopistojen valintakokeisiin (Kosunen ym. 2022). Lisäksi esimerkiksi kansanopistot ja työväenopistot tarjoavat erilaista pitkäkestoista valmentautumista.

Tässä artikkelissa asetamme avoimen yliopisto-opetuksen ja valmennuskurssit rinnakkain ja analysoimme, millaisiksi toimintamuodoiksi ne rakentuvat yksityisen ja julkisen koulutuksen rajapinnalla. Rajaamme tarkastelun avoimeen yliopistoon ja yliopistoihin tähtääviin valmennuskursseihin jättäen ammatikorkeakoulut tutkimuksemme ulkopuolelle. Tarkastelemme toiminnan luonnetta kahdesta näkökulmasta: miten avoimen yliopisto-opetuksen ja valmennuskurssien rahoitus on järjestetty, ja millaiseksi niiden merkitys rakentuu korkeakouluun hakemisen näkökulmasta?

Tarkastelumme on luonteeltaan analyttinen jäsenitys, jossa hyödynämme aiempia tutkimuksia ja julkaisuja, dokumentteja sekä tilastotietoja. Jäsenämme tätä tietoa koulutuspolitiikan tutkimuksessa tehtyjen teoreettisten jäsenysten valossa (Gutiérrez, Lupton, Carrasco & Rasse 2022; Mikhaylova 2022). Näiden jäsenysten avulla on mahdollista tunnistaa koulutusmuotojen keskeisiä eroja. Tällaista tarkastelua ei ole aiemmin tehty.

Julkisen ja yksityisen koulutustoiminnan rajapinta

Koulutus toimii samanaikaisesti sekä yhteiskunnallisen eriarvoisuuden vähentäjänä että sen uusintajana. Taloudellisella eriarvoisuudella on suuri merkitys eriarvoisuuden synnyssä ja siirtymisessä sukupolvelta toiselle (Ballarino & Bernardi 2016). Tähän on suomalaisessa koulutusjärjestelmässä ja yleisemmin pohjoismaisessa mallissa vastattu tutkintoon johtavan koulutuksen maksuttomuudella, sillä sen on ajateltu mahdollistavan sosiaalista liikkuvuutta (Isopahkala-Bouret ym. 2018; Välimaa & Muhonen 2018).

Suomalaisen korkeakoulutuksen kentällä voidaan kuitenkin tunnistaa myös maksulli-

sia koulutuksen muotoja. EU- ja ETA-maiden ulkopuolisille opiskelijoille otettiin käyttöön lukukausimaksut vuonna 2017. Tämä voidaan nähdä siirtymänä kaupallisesti orientoituneeseen politiikkaan, jossa koulutusta ei nähdä niinkään julkisena vaan yksityisenä hyödykkeenä (Jokila 2020) ja jossa opiskelijalle rakentuu koulutuskuluttajan positio (Plamper, Siivonen & Haltia 2023). Suomessa toimii myös yksityisiä korkeakoulutusta tarjoavia instituutioita, yksityisiä yliopistoja (Kosunen 2018), joiden kenttä on hyvin pieni; niiden tutkinnot ovat EU-tasolla akkreditoituja, mutta niillä ei ole oikeutta myöntää suomalaisen järjestelmän mukaisia korkeakoulututkintoja.

Tutkintoon tähtäävän koulutuksen lisäksi suomalaisella korkeakoulutuskentällä on muutakin maksullista koulutusta, joista yleisesti tunnettuja ovat erilaiset korkeakoulujen aikuis-koulutusmuodot, kuten erikoistumiskoulutukset ja avoin yliopisto-opetus. Lisäksi varsinaisen koulutusjärjestelmän ulkopuolella toimii joukko yksityisiä toimijoita, jotka järjestävät esimerkiksi maksullisia valmennuskursseja.

Julkisen ja yksityisen koulutuksen rajapinta on paikoin epäselvä ja osittain päällekkäinen. Voimme puhua yksityistymisestä kahdessa eri muodossa: ulkoisesta ja sisäisestä yksityistymisestä (Ball & Youdell 2008). Ulkoisella yksityistymisellä (*exogenous privatisation*) tarkoitetaan yksityisten toimijoiden tuloa julkisen koulutuksen kentälle ja sisäisellä yksityistymisellä (*endogenous privatisation*) julkisten koulutusinstituutioiden toiminnan muokkautumista yksityisen sektorin toimintamallien ja käytäntöjen mukaiseksi. Julkinen koulutuskenttä on paljolti korostanut autonomiaansa suhteessa yksityiseen erottautumalla siitä eri tavoin (ks. Bourdieu 1987; Naidoo 2004; Kosunen 2023). Julkisen ja yksityisen koulutuksen rajojen voidaan kuitenkin havaita olevan hämärtymässä erilaisten yksityisen ja julkisen kentän kumppanuussuhteiden (*private-public partnerships*, Ball & Youdell 2008; ks. myös Laaksonen & Kosunen 2023) kautta.

Kysymystä instituutioiden yksityistymisestä tulee tarkastella useilla ulottuvuuksilla, jol-

loin koulutusinstituutioiden toiminnasta voidaan eritellä julkisen ja yksityisen piirteitä (Gutierrez 2022). Voidaan ensiksikin tarkastella sitä, kuka tai mikä taho koulutuksen järjestää: onko koulutuksen järjestäjä yksityisen tai julkisen sektorin toimija, ja mitkä ovat julkisen tahon mahdollisuudet puuttua tai vaikuttaa toimintaan silloin, kun järjestäjä on yksityinen? Voidaan tarkastella myös toiminnan rahoitusta: ovatko toiminnan maksajina yksityiset toimijat tai asiakkaat, vai onko toiminta rahoitettu julkisilla varoilla (ks. lisäksi Mikhaylova 2022)? Lisäksi voidaan tarkastella sitä, kuka osallistuu tai voi osallistua koulutukseen ja miksi osallistutaan, muodostuuko esimerkiksi osallistumiselle taloudellisia esteitä. Neljäs ulottuvuus tarkastelee sitä, kuka tai mikä taho tekee päätökset järjestettävästä toiminnasta, esimerkiksi opetettavista sisällöistä ja opetusmuodoista tai opettajien rekrytoinnista. (Gutiérrez ym. 2022.)

Erityisesti lisäkoulutuksen (*supplementary tutoring*) tarjonnan ja rahoituspohjan erot kytkeytyvät keskeisesti toiminnan reuna-ehtoihin. Lisäkoulutus jakautuu moniin alalajeihin, joissa sekä koulutustarjonnan muodot että rahoituspohja vaihtelevat yksityisestä julkiseen. Selkeimmin yksityistä lisäkoulutusta edustaa yksityisen koulutuksen tarjoajan järjestämä koulutus, joka rahoitetaan yksityisellä rahoituksella – käytännössä osallistumismaksuilla – ja joka on täysin irrallinen julkisesta koulutuksesta ja rahoituksesta. Toinen yksityisen lisäkoulutuksen tyyppi on yksityinen valmennus, jota kuitenkin voidaan rahoittaa julkisin varoin. Esimerkkejä tämäntyyppisestä koulutuksesta voisivat olla erilaiset voucher-järjestelmät, joissa julkinen sektori tarjoaa kansalaisille palvelusetelitä kompensoimaan yksityisen koulutuksen järjestäjän maksuja. Kolmatta tyyppiä edustaa joissain maissa julkisten oppilaitoksien järjestämä opetus, johon osallistuminen on osallistujille maksullista. Viimeinen yksityisen ja julkisen rajapinnalla toimiva lisäkoulutusmuoto on julkisen koulutuksenjärjestäjän julkisesti rahoittama lisäkoulutus. (Mikhaylova 2022.)

Avoin yliopisto-opetus ja valmennuskurssit korkeakoulutukseen hakeutumisen nivelvaiheessa

Avoimen yliopiston ja valmennuskurssien alkuperät ja viitekehykset ovat varsin erilaiset, ja korkeakoulujen suhde näihin toimintamuotoihin on hyvin erilainen. Suomalaisessa järjestelmässä kumpikin toimintamuoto kuitenkin kytkeytyy korkeakoulujen tutkinto-opiskelijaksi hakeutumisen prosessiin ja toimii siinä eräänlaisena korkeakouluvalintaa välittävänä mekanismina, jolle on löydettävissä vastineita muista maista (van Zanten & Legavre 2014). Opiskelijavalintapolitiikassa ja -käytänteissä tapahtuneet muutokset myös rakentavat kehystä näille toiminnolle syntyvälle kysynnälle ja tarjonnalle.

Avoin yliopisto-opetus kansainvälisenä ilmiönä kytketään usein etäyliopistoihin, joista tunnetuin on Iso-Britannian Open University (Guri-Rosenblit 1999; Holmberg 1996). Avointen ja etäyliopistojen yhteiskunnallisina misioina ovat joustavuus opiskelun ajan ja paikan suhteen sekä tasa-arvon edistäminen tarjoamalla opiskelijan aiemmasta koulutuspolusta tai suorituksista riippumattoman opiskelumahdollisuuden (Tait 2013). Kansainvälisistä esikuvistaan poiketen suomalaisessa avoimen korkeakouluopetuksen järjestelmässä ei ole mahdollista suorittaa tutkintoa (Haltia 2012). Suorittaakseen tutkinnon opiskelijan on erikseen hakeuduttava tutkinto-opiskelijaksi, mikä asettaa avoimen korkeakouluopetuksen roolin tutkintokoulutuksen reunamille ja ikään kuin koulutukseen tulon nivelvaiheeseen. Käytännössä tutkinto-opiskelijaksi voi hakeutua päävalinnan tai erillisen avoimen yliopiston väylän kautta (Joutsen ym. 2020).

Avoin yliopisto-opetus on yliopistojen omaa koulutusta eli niiden järjestämää toimintaa. Koska opinnot jo itsessään ovat yliopisto-opintoja, ne voi sisällyttää tutkintoon. Opettajina avoimessa yliopistossa toimivat yliopiston henkilökuntaan kuuluvat tai vähintään yliopiston hyväksymät henkilöt. Avoimen yliopisto-opetuksen asema korkeakoulutuksen kentällä

ei kuitenkaan ole sen historian aikana ollut ongelmaton, vaan avoimeen yliopisto-opetukseen on akateemisen yhteisön sisältä kohdistunut välillä kovaakin kritiikkiä (Haltia 2012). Tämä on asettanut avoimen yliopiston marginaaliseen asemaan suhteessa tutkintokoulutukseen. Koska avoimen yliopiston opinnot ovat lähtökohtaisesti maksullisia, on väylää koko sen historian ajan myös kritisoitu ”maksullisena väylänä yliopistoon” (Haltia 2012, 178).

Valmennuskurssit on kansainvälisesti laajasti tunnistettu ilmiö. Suomalaiset valmennuskurssit rinnastuvat yksityiseen lisäopetukseen (*private supplementary tutoring*) tai piilokoulutukseen (*shadow education*), jota monessa maassa on runsaasti tarjolla toisen asteen opintojen ja usein myös perusasteen koulutuksen rinnalle (Bray 2011; Stevenson & Baker 1992). Tällainen maksullinen lisäopetus on tyypillisesti määritelty tukiopetuksen kaltaiseksi toiminnaksi koulumenestyksen turvaamiseksi tai lisäarvoa tuottavaksi valmennukseksi kilpailtaessa kaikkein korkeimmista arvosanoista (Baker, Akiba, LeTendre & Wiseman 2001). Ne eivät tuota itsessään opintosuorituksia vaan toimivat julkisen koulutuksen rinnalla tai sitä jossain mielessä täydentävänä, eli aina suhteessa tutkintoja myöntäviin koulutusmuotoihin.

Suomessa valmennuskurssien valtavirtana on ollut valmennuksen tarjoaminen yliopistojen valintakokeisiin valmistautumisessa (Jokila, Haltia & Kosunen 2021). Korkeakoulujen suhde valmennuskursseihin voidaan nähdä vastakkaisena kuin niiden suhde avoimeen yliopisto-opetukseen. Korkeakoulut eivät tee yhteistyötä valmennuskursseja järjestävien tahojen kanssa vaan ovat esimerkiksi kieltäneet yritysten markkinoinnin omissa tiloissaan. Yliopiston henkilökunnan ei myöskään ole sopivaa opettaa valmennuskursseilla (Jokila ym. 2021). Yliopistojen opiskelijat toki voivat olla mukana valmennusyritysten toiminnassa, ja monet opiskelijajärjestöt käytännössä myös järjestävät kurssitusta. Yliopistot instituutioina ovat erottautuneet yksityisestä valmennustoitinnasta, mutta yliopistojen toimivalta ulot-

tuu henkilöstöön, ei opiskelijoihin tai näiden järjestötoimintaan.

Tutkintoja myöntävät koulutusinstituutit valikointikriteereineen sekä niitä koskevat koulutuspoliittiset muutokset muokkaavat reunaehtoja, joihin korkeakoulutukseen hakeutumisen nivelvaiheessa toimivat tahot reagoivat. Kyseinen seikka puolestaan kytkeytyy siihen, millainen homologia eri kenttien välillä vallitsee, eli miten yhdellä kentällä arvokkaat pääomat ovat muunnettavissa arvokkaiksi pääomiksi myös toisella kentällä (Bourdieu 1993; Bourdieu & Wacquant 1992), esimerkiksi miten kursseihin käytettävät taloudelliset resurssit muuntuvat hyödyllisiksi resursseiksi korkeakouluun hakeutumisessa (Kosunen 2023). Korkeakoulut muodostavat itsessään verraten autonomisen kentän, joka määrittelee itse esimerkiksi sisäänpääsykriteeristönsä ja toimintamallinsa (ks. Hilgers & Mangez 2015).

Avoimen väylä on osa yliopistojen opiskelijavalintoja ja niiden autonomian piiriin kuuluva asia. Koulutuspoliittisissa dokumenteissa on eri aikoina esitetty toiveita väylän laajentamisesta, mutta yliopistot ovat viime vuosiin saakka pitäneet väylän varsin kapeana (Haltia 2015a). Opiskelijavalintojen uudistamisen yhteydessä väylä on saanut enemmän huomiota, ja korkeakoulut ovat kasvattaneet väylän kautta tutkinto-opiskelijaksi valittujen osuutta valinnoissa (Joutsen ym. 2020). Valmennuskurssien olemassaolo on sen sijaan koulutuspolitiikassa noteerattu ja niiden vaikutukset nähty eriarvoistavina. Tästä huolimatta niiden toimintaa ei ole haluttu (tai voitu) alkaa säädellä tai rajoittaa (Jokila ym. 2021). Todistusvalintojen painoarvon kasvattamista on kuitenkin politiikassa perusteltu sillä, että näin vähennettäisiin valmennuskurssien toimintamahdollisuuksia. Tarvetta valintakokeisiin valmentautumiselle ei enää olisi samassa määrin kuin aiemmin. (OKM 2016.)

Tutkimuksen toteutus

Analysoimme avoimen yliopisto-opetuksen ja valmennuskurssien luonnetta ja keskinäisiä

eroja tarkastelemalla niitä koskevaa numeerista tietoa sekä Suomessa aiemmin tehtyjä tutkimuksia. Koska nämä kaksi koulutusmuotoa eroavat viitekehyksiltään, on niistä myös saatavissa tietoa erilaisin tavoin. Avoin yliopisto-opetus on osa julkista koulutusjärjestelmää, ja julkisena koulutusmuotona siihen osallistumista myös tilastoidaan. Valmennuskurssit puolestaan ovat pääasiassa yksityisten voitto tavoittelevien yritysten liiketoimintaa, jolloin tieto esimerkiksi kurssien osallistujien lukumääristä tai korkeakouluvalinnassa kursseja hyödyntäneistä ei pääsääntöisesti ole julkisesti saatavilla. Yksityinen ja maksullinen koulutus onkin kaikkialla maailmassa verraten vaikeasti tutkittava aihe (Bray 2010).

Kokosimme tähän artikkeliin analyttisesti avoimeen yliopistoon ja valmennuskurssikenttään liittyvää julkista tilastotietoa (Vipunen 2023), koulutuspoliittisia dokumentteja (OKM 2016, 2022) sekä valmennuskurssista ja avoimesta yliopistosta Suomessa aiemmin tehtyjä tutkimuksia. Tutkimuksissa on hyödynnetty erilaisia empiirisiä aineistoja, kuten avointa yliopistoa tai valmennuskurssia koskevia kyselyitä ja rekisteriaineistoja (Ahola, Asplund & Vanhala 2018; Haltia, Leskinen & Rahiala 2014; Haltia, Rahiala & Leskinen 2018; Kosunen, Haltia, Saari, Jokila & Halmkrona 2021; Lahtomaa, Haltia & Jauhiainen 2023; Lemmetty, Kuivalainen & Haltia 2020; Rinne, Haltia, Nori & Jauhiainen 2008; Saari, Inkinen & Jokila 2021), markkina-aineistoja (Kosunen ym. 2015; Jokila, Haltia & Kosunen 2019), dokumenttiaineistoja (Jokila ym. 2021; Haltia 2012, 2015a, 2015b), haastatteluja (Alho-Malmelin 2010; Kosunen 2018; Kosunen, Ahtiainen & Töyrylä 2018; Kosunen & Haltia 2018; Lahtomaa 2023), kirjoitelmia (Inkinen & Kosunen 2023) ja etnografista havainnointiaineistoa (Kosunen ym. 2022).

Toteutimme aiemman tutkimustiedon valossa analyttisen jäsenyyksen siitä, millaisiksi hakeutumiseen liittyviksi välineiksi nämä kaksi koulutusmuotoa tulevat julkisen koulutuksen ja yksityisen koulutuksen kentän välissä, toisen ja kolmannen koulutusasteen nivel-

vaiheessa. Tarkastelumme keskittyi ensinnäkin siihen, miten näiden kahden toimintamuodon rahoitus on järjestetty sekä miten ne suhteessa rahoitukseen määrittyvät julkisen ja yksityisen koulutuksen kentälle. Tarkastelimme myös sitä, mitä tiedämme osallistumisesta hyödyn-tään aiempaa tutkimustietoa siitä, ketkä ovat osallistuneet, millaisin motiivein ja millaisiksi tutkintokoulutukseen hakeutumisen välineiksi toimintamuodot näin rakentuvat. Läpileikkaavana teemanamme oli se, millaiseksi rakentuu näiden koulutusmuotojen suhde julkiseen koulutusjärjestelmään. Tarkastelimme näitä kahta toimintamuotoa ja niihin liittyviä toiminnan ehtoja rinnakkain.

Jäsensimme valmennuskurssien ja avoimen yliopisto-opetuksen eri piirteitä Gutiérrezin ym. (2022) mallinnuksen mukaan ja syvensimme tarkastelua Mikhaylovan (2022) jaoteluun perustuen. Kyseisten jäsennysten avulla oli mahdollista tehdä näkyväksi näiden koulutusmuotojen järjestämisen keskeiset erot suomalaisessa kontekstissa.

Koulutuksen rahoituksen ja toiminnan kehukset

Karkeasti jaotellen valmennuskurssit ovat yksityistä ja avoin yliopisto-opetus julkista koulutukseen tarjontaa. Niitä kuitenkin yhdistää maksullisuus, joka toteutuu niissä eri tavoin.

Avoimen yliopiston toimintaa säätelee niin kutsuttu maksuasetus (SA 2014): silloin kun yliopisto antaa opiskelijalle oikeuden suorittaa tutkintoon kuuluvia opintoja ”avoimina yliopisto-opintoina taikka muutoin erillisinä opintoina ilman tutkinnonsuorittamisoi-keutta, se saa periä opiskelijalta näistä opinnoista enintään 15 euroa opinto-oikeuteen kuuluvalla opintopisteellä.” Yliopistot voivat järjestää opintoja myös yhteistyössä muiden oppilaitosten kanssa, jolloin nämä voivat lisäksi periä opiskelijoilta muita maksuja. Yhteistyöoppilaitosten perimät maksut ovat tyyppillisesti suurempia. Opiskelijan kokonaismaksu määrittyy näin ollen avoimen yliopisto-opetuksen järjestäjätahon mukaisesti.

Maksut kattavat avoimen yliopisto-opetuksen järjestämiseen tarvittavista resursseista vain osan, ja valtaosa toiminnan kuluista ketaan yliopistojen perusrahoituksella. Avoin ta yliopisto-opetusta ei siis toteuteta kokonaan yksityisellä rahoituspohjalla (vrt. Mikhaylova 2022). Yliopistojen rahoitusmallissa avoin yliopisto-opetus lukeutuu jatkuvaan oppimiseen, johon kuuluvat myös erikoistumiskoulutukset sekä yhteistyöopinnot eli korkeakoulujen välisten yhteistyösopimusten perusteella suoritettavat opintopisteet. Valtio kohdentaa yliopistoille jatkuvan oppimisen tulosten perusteella viisi prosenttia (osuus ennen vuotta 2021 oli 2 %) perusrahoituksen kokonaissummasta. Kun vuonna 2022 kokonaisrahoitus oli yhteensä 1,74 miljardia euroa (Vipunen 2023), oli jatkuvaan oppimiseen perustuva osuus tästä vajaa 87 miljoona euroa.

Vuonna 2022 avoimessa yliopistossa opiskeli yhteensä noin 111 000 opiskelijaa ja suoritettiin yhteensä 425 564 opintopistettä (Vipunen 2023). Mikäli jokaisesta opintopisteestä perittiin 15 euroa, kertyi yliopistoille osallistujien maksamina maksutuloina yhteensä 6,4 miljoonaa euroa. Käytännössä summa jäi tätä pienemmäksi, sillä joissakin yliopistoissa on joitakin opintoja voinut suorittaa myös maksuttomasti tai alennettuun hintaan (ks. esim. Jyväskylän yliopisto 2023). Osa avoimena annettavasta opetuksesta on myös lukiolaisille suunnattuja kurkistuskursseja tai uudenlaisia valintakursseja, jolloin opinnoista ei ole peritty osallistumismaksuja opiskelijoilta (ks. Joutsen ym. 2020).

Avoimen korkeakouluopetuksen maksujen tämän hetkisen koulutuspoliittisen linjauksen mukaan maksuja korotetaan; hallitusohjelmaan (Valtioneuvosto 2023) on kirjattu avointen opintojen enimmäismaksujen nostaminen. Kansallisessa korkeakoulujen jatkuvan oppimisen strategiassa (OKM 2022) on niin ikään korostettu tarvetta ”rahoituspuhjan laajentamiselle” jatkuvan oppimisen eri muotojen järjestämisessä. Toisaalta koulutuspoliittisessa keskustelussa on myös vastustettu maksujen korottamista. Esimerkiksi Suomen ylioppilaskuntien liitto SYL (2021) on aktiivisesti ottanut

kantaa avoimen yliopisto-opetuksen maksullisuuteen sekä suhtautunut kriittisesti avoimen väylään ja sen laajentamiseen.

Avoim yliopisto-opetus on organisoitu eri yliopistoissa erilaisin mallein. Esimerkiksi Jyväskylän yliopistossa on oma erillinen Avoin yliopisto -yksikkönsä, jossa on oma henkilökunta, mutta suuressa osassa yliopistoja opetus on hajautettu tiedekuntiin ja laitoksille (ks. Helsingin Sanomat 2022). Yliopistojen sisäisistä rahoitusmalleista tulisikin tehdä tarkempaa analyysia, jotta voitaisiin tehdä johtopäätöksiä siitä, mihin avoimilla yliopisto-opinnoilla ansaitut resurssit yliopistojen sisällä kohdennetaan ja millä resursseilla avoimen opetus on järjestetty. Mikäli yliopistojen sisällä resurssia avoimen opetuksen järjestämiseen käytetään samassa suhteessa kuin siihen perustuen niille on kohdennettu, maksutulojen ja siten yksityisen rahoituksen osuus on toiminnasta selvästi pienempi kuin julkisen rahoituksen osuus. Eri yliopistot ovat kuitenkin paitsi opiskelijamaksutulojen myös tuloksellisuuteen perustuvan julkisen rahoituksen suhteen keskenään kilpailutilanteessa.

Valmennuskursseja järjestävät ensisijaisesti yksityiset toimijat, joista suurimmat ovat isoja, myös muunlaista koulutustarjontaa tuottavia yrityksiä. Lisäksi valmennustoimintaa pitävillä erilaiset korkeakoulujen ainejärjestöihin kytkeytyvät yritykset ja muut kansalaistoimintatyypiset yhteisöt, jotka voivat tarjota kursseja osallistujilleen maksuttomastikin (Kosunen ym. 2015). Valmennuskurssitusta järjestetään niin ikään esimerkiksi kansanopistoissa ja työväenopistoissa. Toimijoita on kentällä useita, ja ne tunnistavat toimivansa niin kutsutuilla valmennuskurssimarkkinoilla, joilla ne kilpailevat toistensa kanssa (Kosunen & Haltia 2018).

Valmennuskurssitoiminnan laajuudesta on vaikea saada kattavaa kuvaa, koska itse toimintaan osallistumisesta järjestäjät eivät julkaise tietoja. Tutkimuksissa on kuitenkin paikannettu keskeisiä kurssitarjoajia ja tehty analyysia niiden tarjoamista kursseista. Kurssija järjestetään lähiopetuksena, etäopetuksena ja itseopiskeluna verkossa sekä nykyisin myös erilaisten puhelinsovellusten välityksellä. Tar-

jonta on keskittynyt tietyille aloille eli lääketieteeseen, oikeustieteeseen, kauppatieteeseen ja kasvatustieteeseen, joilta on paikannettu yhteensä reilut parisataa kurssia. Ennen korona-aikaa kursseja järjestettiin eniten kontaktiopetuksena, mutta jonkin verran myös verkko-opetuksena ja itseopiskeluna. Eri oppiaineissa kurssitarjonta oli kuitenkin erilaista. Lääketieteessä oli eniten pitkiä, yli 200 tunnin kursseja. Lääketieteen kurssit olivat myös kaikkein kalleimpia: kurssin hinta oli keskimäärin melkein 1500 euroa, ja kallein kurssi maksoi noin 6500 euroa. Kasvatustieteen kurssit olivat kaikkein edullisimmat; kurssin keskihinta oli hieman alle 400 euroa. (Kosunen ym. 2015.)

Kurssitarjonnan kehitystä on edeltävän tutkimuksen jälkeen seurattu vuosina 2017 ja 2020. Kurssien hinnat olivat nousseet hieman erityisesti lääketieteessä, jossa sekä mediaanihinta (vuonna 2015 1350 €, vuonna 2020 2040 €) että korkein hinta olivat kivunneet ylöspäin koko opiskelijavalintauudistuksen ajan (korkein hinta 7700 € vuonna 2020, kun se vuonna 2015 oli 6450 €). Muissa kilpailluissa aineissa on ollut nähtävissä hintojen heilahtelua, joten markkinoiden on päätelty tänä aikana osin muuttuneen julkisen järjestelmän tekemien opiskelijavalintoihin liittyneiden uudistusten myötä. (Jokila, Haltia, Kosunen 2019; Kosunen ym. 2022). Valmennuskurssitoimijat etsivät aktiivisesti uusia toimintamuotoja ja asiakasryhmiä. Hinnottelussaan järjestäjät ovat kertoneet tavoittelevansa toiminnan laajentamista asiakaskunnan segmentoinnin ja erilaisten kurssituotteiden kehittämisen kautta. Korkealla hinnalla on haluttu viestiä kurssin korkeasta laadusta. Toisaalta järjestäjät ovat kertoneet kehittäneensä erilaisia stipendijärjestelyjä, joilla mahdollistetaan yksittäisten henkilöiden osallistumisen myös maksuttomasti. (Kosunen & Haltia 2018.)

Samalla tavoin kuin maksullisuus ja maksuttomuus myös yksityinen ja julkinen rahoitus pohja osittain sekoittuvat ja limittyvät näissä koulutusmuodoissa. Havainnollistamme julkisen ja yksityisen suhdetta taulukossa 1, joka esittää suomalaisen kontekstiin muokkaamamme asetelman. Tässä asetelmassa huo-

TAULUKKO 1. Koulutuksen maksullisuus korkeakoulutuksen nivelvaiheessa (Mikhaylova 2022 mukaillen)

		Tarjonnan muoto	
Maksullisuus		Yksityinen	Julkinen
	Maksullinen	Maksullinen valmennuskurssi	Maksullinen avoin yliopisto-opetus
	Maksuton	Maksuttomat valmennuskurssit; stipendiin perustuvat valmennuskurssit	Lukioiden kertauskurssit; avoimen opintoihin perustuvat valintakurssit; kurkistuskurssit

mioimme sen, että koulutusmuodon rahoituspohja voi olla paitsi julkinen tai yksityinen myös näiden yhdistelmä. Tällöin toiminnan rahoitus perustuu samaan aikaan sekä julkiseen rahoitukseen että maksuihin.

Keskustelua maksullisuudesta ja maksuttomuudesta voi jäsentää suhteessa yksityisen ja julkisen rahoituspohjan sekä järjestäjätahon risteymiin. Valmennuskurssit ovat selkeästi yksityisen rahoituspohjan ja yksityisen koulutuksenjärjestäjän kurssimuoto, joka ei tuota tutkintoja. Siihen on kuitenkin joissain tapauksissa mahdollista osallistua maksuttomasti, jos yritykset tarjoavat esimerkiksi sosiaalisin perustein erillisiä maksuttomia vaihtoehtoja. Avoin yliopisto-opetus taas on julkisen koulutuksenjärjestäjän eli yliopiston järjestämää koulutusta. Sen järjestämiseen käytetään julkista rahoitusta, mutta opiskelijoilta peritään myös maksuja.

Esimerkiksi lukioyhteistyönä tai valintakursseina järjestettävät opinnot voivat olla myös maksuttomia. Sekä valmennuskurssien että avoimen yliopisto-opetuksen järjestäjät kilpailevat muiden toimijoiden kanssa osallistumisista ja sitä kautta maksutulosta. Yliopistot kilpailevat vielä rahoitusmallin kautta julkisesta rahoituksesta. Joillakin aloilla toimintamuodot kilpailevat samoista osallistujista, joillakin taas osallistumisen niin kutsutut markkinat näyttävät olevan toisistaan irralliset.

Osallistumisen motiivit ja reunaehdot

Taulukko 2 vertailee valmennuskursseille osallistumista ja avoimeen yliopisto-opetukseen osallistumista aloittain. Valmennuskurssija koskeva tieto perustuu tietoon valmennus-

TAULUKKO 2. Valmennuskursseille ja avoimeen yliopisto-opetukseen osallistuminen eri aloilla

	Valmennuskursseille osallistuneiden osuus tutkinto-opiskelijoista vuonna 2016*	Avoimessa yliopistossa suoritettujen opintopisteet vuonna 2022**
Kasvatusalat	22,0	18,7
Lääketieteet	71,2	0,3
Terveys- ja hyvinvointialat	5,9	7,8
Palvelualat		1,8
Taiteet ja kulttuurialat		3,8
Humanistiset alat	4,5	14,5
Yhteiskunnalliset alat	18,8	23,2
Kauppa, hallinto ja oikeustieteet	45,5	18,6
Luonnontieteet	4,3	4,9
Tietojenkäsittely ja tietoliikenne	12,9	4,9
Tekniikan alat	11,2	2,4
Maa- ja metsätalousalat	21,0	0,2
Yhteensä	100	100

* Lähde: Kosunen ym. 2021, 960; ** Lähde: Vipunen 2023.

kursseille osallistumisesta, joka on kerätty opiskelijatutkimuksen yhteydessä (ks. Kosunen ym. 2021). Luvut kertovat aloittain, miten suuri osuus opiskelemissa olevista on ilmoittanut osallistuneensa valmennuskurssille opiskelemaan hakeutuessaan. Avoimen yliopiston opiskelua koskeva alakohtainen tieto puolestaan perustuu tuoreimpaan saatavilla olevaan tietoon opintopisteistä (ks. Vipunen 2023). Vaikka luvut on kerätty eri tavoin, voimme näin kuitenkin tarkastella valmennuskursseja ja avointa suhteessa toisiinsa eri aloilla.

Avoimessa yliopistossa erottuvat muista selvästi yhteiskunnallinen ala, kasvatustieteet sekä kaupan, hallinnon ja oikeustieteen ala. Yhteiskuntatieteet, humanistiset aineet sekä kasvatustieteet ovat olleet avoimessa suosittuja aineita, joiden rinnalla opiskelu kauppatieteellisellä sekä oikeustieteiden alalla on yleistynyt (Haltia 2012). Valmennuskursseille osallistuminen on yleisempää aloilla, joilla yliopistoon sisäänpääsy on kilpailtua ja joilla opiskelijoiden sosiaalinen tausta vanhempien koulutustason mukaan tarkasteltuna on korkeampi (Kosunen ym. 2021). Lääketiede erottuu alana, jossa osallistutaan hyvin usein valmennuskurssille ja hyvin harvoin avoimen opetukseen. Kauppa-, hallinto- ja oikeustieteitä opiskelevat ovat usein osallistuneet valmennuskurssille, mutta myös avoimen opiskelu on näillä aloilla melko yleistä. Kasvatus ja yhteiskuntatieteissä noin viidesosa on käynyt valmennuskurssin, ja näillä aloilla avointa yliopisto-opetustakin on paljon.

Tutkimuksista tiedetään, että avoimen opintoihin hakeudutaan moninaisista syistä. Avoimen yliopiston luonne non-formaalin ja formaalin koulutuksen välimaastossa mahdollistaa opintojen hyödyntämisen paitsi osana tutkintoa myös pätevyyttä lisäävänä koulutuksena jo itsessään (Haltia ym. 2014). Opiskelulla voi olla myös itseisarvoisempi luonne harrastuksena, yleissivistyksenä tai omien taitojen kartuttajana (Haltia ym. 2018). Avoimen yliopisto-opetuksen laadun takeena on sen yliopistollisuus: opinnoilla on yliopiston tavalla tai toisella niille antama leima (Haltia 2012).

Tutkinnon suorittaminen voi olla tavoitteenaan niin nuorilla kuin aikuisilla opiskelijoilla (Alho-Malmelin 2010; Lahtomaa 2023; Lemmetty ym. 2020). Avoimen yliopisto-opiskelun hyödyt voivat olla myös toisen asteen ja korkeakoulutuksen nivelvaiheessa hyvin monimuotoisia: Avoin yliopisto voi olla väylän kautta reitti opiskelupaikkaan. Opiskelulla voi olla myös huomattavasti laajempi anti kytkeytyen esimerkiksi opiskelu- ja uratoiveiden selkeytymiseen, opiskelutaitojen ja yleisten ajattelun taitojen kehittymiseen tai yleiseen sivistymiseen ja ihmisenä kasvuun (Haltia ym. 2018).

Avoimen väylän on aiemmin todettu palvelevan eri ikäisiä ja erilaisissa elämäntilanteissa olevia hakijoita. Päävalintoja useammin avoimen väylän kautta opiskelupaikkoja ovat saaneet esimerkiksi aikuiset, matalamman koulutustason perheistä tulevat sekä ei-ylioppilaat (Alho-Malmelin 2010; Rinne ym. 2008). Vaikka avoimen väylä on viime vuosiin saakka ollut hyvin kapea reitti tutkinto-opintoihin (Haltia 2015a, 2015b), ovat opiskelupaikan saaneet mieltäneet sen itselleen tärkeäksi ja merkitykselliseksi mahdollisuudeksi (Alho-Malmelin 2010; Lahtomaa 2023). Opiskelijavalinta-uudistuksen vanavedessä väylä on kuitenkin viime aikoina saanut enemmän huomiota ja yliopistot ovat lähteneet kehittämään uudenlaisia avoimiin yliopisto-opintoihin perustuvia valintatapoja. Samalla väylässä vaadittavien opintojen määrää on pienennetty, kun on haluttu tehdä väylästä nopeampi ja sujuvampi reitti tutkintoon (Joutsen ym. 2020).

Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamassa Toinen reitti yliopistoon -hankkeessa tunnistettiin yliopistojen kehittämistyössä kolmenlaisia malleja: joustava väylä, aika-aulutettu väylä ja työelämälähtöinen väylä. Joustava väylä muistuttaa eniten perinteistä avoimen väylää, jossa opiskelija voi myös pikkuhiljaa edeten keräillä vaadittavat opinnot omaan tahtiinsa. Aika-aulutetussa väylässä opiskelijan pitää tietyn aikaikkunan sisällä suorittaa vaadittavat opinnot, minkä jälkeen hän voi hakea tutkinnonsuoritusoikeutta.

Työelämälähtöinen väylä on järjestely, jossa väyläopinnot on suunniteltu työelämän tarpeet huomioiden ja opiskelija voi halutessaan jatkaa opintojaan jopa tutkintoon saakka. (Joutsen ym. 2020.)

Lukiolaki (2018) velvoittaa lukiot yhteistyöhön korkeakoulujen kanssa, ja avoin yliopisto-opetus onkin yksi tällaisen yhteistyön toteuttamistavoista. Vuonna 2019 toteutetun kyselyn mukaan vähän alle puolet lukioista teki yhteistyötä yliopistojen kanssa. Tyypillisimmät yhteistyömuodot olivat erilaiset vierailut puolin ja toisin, mutta monessa lukiossa oli mahdollisuus myös avoimen korkeakouluopetuksen kursseihin osallistumiseen. Näille kursseille osallistuminen oli kuitenkin koettu kuormittavaksi, joten varsinaisten kurssiensa sijaan lukioissa toivottiin ennemminkin maistiaisja ja tutustumisia korkeakoulujen eri opintolohjoihin. (Ahola, Aittola, Salminen & Spoofo 2020.)

Yliopistot suuntaavat väyliä tietyille ryhmille, ja väylän järjestelyt määrittävät, millaisiksi väyläopiskelun ehdot lopulta muotoutuvat ja millaisille opiskelijoille ne ovat mahdollisia. Aikataulutettujen väylien lisääminen merkitsee väylän muotoutumista kohti suunnitellumpaa ja strategisempaa reittiä niin yliopistojen kuin hakijoiden näkökulmasta. Korkeakoulut käyttävät väylää aiempaa selvemmin opiskelijarekrytoinnin kanavana; tämä toimenpide muistuttaa sitä, miten valmennuskurssiyhtyritykset ovat monipuolistaneet kurssitarjontansa opiskelija-valintauudistuksen linjassa (esim. Kosunen & Haltia 2018). Opiskelijalta väyläopiskelu puolestaan edellyttää aiempaa suunnitelmallisempia opintoja. Samalla kun väylän tunnettuus kasvaa ja yhä useammat hakijat alkavat nähdä sen itselleen sopivana vaihtoehtona kasvaa myös opiskelijavalinnan kilpailullisuus. Avoimen väylällä opiskelua leimaa tietynlainen epävarmuus, sillä väyläopintojen suorittaminen ei välttämättä takaa opiskelupaikan saantia (Joutsen ym. 2020). Väylän vaatimukset ja muiden hakijoiden suoritukset aiheuttavat sen, että paikoista voidaan joutua käymään tiukkaa kilpailua.

Valmennuskursseille osallistumisen motiivit vaikuttavat olevan suoraviivaisempia kuin avoimen yliopiston opintoihin osallistumisen syyt. Valmennuskurssin on katsottu tarjoavan sopivan rungon nimenomaan valintakokeeseen valmistautumiseen ja apua silloin, kun omat tiedot on koettu riittämättömiksi (Ahola, Asplund & Vanhala 2018, 79). Tutkimuksella on lähestytty sitä, miksi osallistujat ovat päättäneet pitämään kurssia niin tärkeänä, että ovat päättäneet osallistua. Osallistuneiden keskuudessa saattaa vallita puhetapa, jossa mielletään osallistumisen olevan välttämätöntä, sillä niin moni muukin osallistuu. Osallistumatta jättävät tällöin vain niin kutsutut huippunerot, jotka pääsevät sisään joka tapauksessa, ja sellaiset hakijat, jotka eivät muutenkaan ole tarpeeksi motivoituneita opiskellakseen valintakokeisiin riittävällä vakavuudella (Kosunen ym. 2018).

Valmennuskurssitoimijat näyttävät hyödyntävän tätä samaa ajatusta markkinoinnissaan. Kurssien järjestäjät korostavat, ettei osallistuminen takaa sisäänpääsyä: kurssit toimivat ainoastaan tukena, ja todellisuudessa ratkaiseva tekijä on hakijan motivaatio tehdä kurssilla lujaisti töitä (Kosunen & Haltia 2018). Valmennuskurssit ammentavat käyttövoimansa hakutilanteen epävarmuudesta. Osallistuminen voidaan nähdä epävarmuuden hallintana tilanteessa, jolloin pääsy korkeakoulutukseen on kilpailtua ja omaa asemaa valinnassa pyritään parantamaan (Smyth 2009).

Valmennuskurssitoimijat markkinoivat palveluitaan myös lukioissa. Valmennusyhtyritysten mainonta näkyy vahvasti lukioiden arjessa, ja valmennuskurssitoimijoilla on pääsy jopa lukioiden oppilaanohjauksen tunneille. Valmennuskenttä on aktiivisesti (ks. Kosunen & Haltia 2018) muovannut toimintaansa suhteessa tähän julkisen kentän toimintalogiikkaan, esimerkiksi muuttanut pääsykoevalmennuspainotteista tarjontansa abikurssien ja yhdistelmäkurssien tarjonnan suuntaan, kun yliopistot ovat korostaneet valinnoissaan enenevästi valikointia ylioppilastutkinnon perusteella. Paikoin se on pyrkinyt myös imitoimaan julkisen kentän toimintaa ja jopa sulautumaan

osaksi sen toimintaa, esimerkiksi tarjoamalla oppitunteja opinto-ohjauksessa lukion pakollisilla kursseilla (Kosunen ym. 2022). Toimijat ovat kertoneet korkeakouluun hakemisesta ja opiskelijavalintojen käytänteistä, mutta mahdollisesti keskittyneet ainoastaan niiden alojen kuvaukseen, joista itse tarjoavat valmennuskursseja (Kosunen ym. 2022).

Valmennuskursseille osallistuneista ei ole saatavissa tilastotietoa, mutta osallistumisesta on tehty joitakin tutkimuksia. Valmennuskursseja järjestävien toimijoiden mukaan osallistuvat ovat monenlaisia (Kosunen & Haltia 2018). Vaikuttaa kuitenkin siltä, että todennäköisemmin kursseille osallistuvat nuoremmat sekä korkeammasta sosioekonomisesta taustasta tulevat hakijat (Ahola ym. 2018; Kosunen ym. 2021; Saari ym. 2021). Aikuisena yliopisto-opinnot aloittaneilla valmennuskurssien käyminen oli harvinaisempaa. Opiskelupaikan saanti on yhteydessä valmennuskurssin käymiseen, mutta valmennuskurssin todellista osuutta sisäänpääsyssä on hyvin vaikea tietää. Kurssin muodolla (lähiopetus tai etäopetus) tai kurssin hinnalla ei näyttänyt olevan yhteyttä sisäänpääsyn todennäköisyyteen (Ahola ym. 2018).

Avoimen yliopiston opiskelua ja valmennuskursseja yhdistää se, ettei kumpikaan osallistumismuoto voi taata hakijalle opiskelupaikkaa ja hakutilanteeseen liittyy epävarmuutta. Opiskelupaikan saannin epävarmuuden lisäksi hakijan on kohdattava taloudellista epävarmuutta; kumpikaan opiskelumuoto ei oikeuta opintotukeen, vaikka kurssien käyminen itsessään saattaa olla luonteeltaan jopa kokopäivätoimista opiskelua. Osa avoimen yliopiston opiskelijoista kokee opiskelumaksut haasteellisiksi (Lahtomaa ym. 2023). Valmennuskurssit eivät maksujen vuoksi myöskään ole kaikille saavutettavissa, vaan osa hakijoista kertoo korkeiden maksujen estäneen kurssille osallistumisen (Ahola ym. 2018, 80). Niin ikään näiden kurssimuotojen hyödyntäminen joko ennen valintakoetta tai mahdollisesti myös avoimen väylää tavoiteltaessa edellyttää opintojen ja elämisen rahoittamista jollain muulla tavalla kuin opintotuel-

la. Taloudellisen eriarvoisuuden kysymykset nousevatkin keskiöön – ei ainoastaan korkeiden kurssimaksujen vaan kursseihin käytetyn ajan muodossa. Itse asiassa kumpikin kurssimuoto vaatii samantyyppisiä panostuksia ja resursseja osallistujalta. Erottavana tekijänä näissä kurssimuodoissa on kuitenkin se, että valmennuskurssit eivät ole muodollinen suoritus, josta olisi hyötyä muualla kuin valintakokeessa.

Pohdinta ja johtopäätökset

Olemme tässä artikkelissa tarkastelleet korkeakoulutukseen hakeutumisen nivelvaihetta sekä avointa yliopisto-opetusta ja valmennuskursseja. Olemme asettaneet nämä kaksi toimintamuotoa rinnakkain ja verranneet niitä toisiinsa sekä analysoineet sitä, millaiseksi niiden asema rakentuu yksityisen ja julkisen koulutus toiminnan rajapinnalla. Taulukkoon 3 olemme koonneet näiden tarkastelujen näkökulmia yhteen.

Avoin yliopisto-opetus on yliopistojen toimintaa, kun taas valmennuskurssit ovat yksityisten toimijoiden järjestämää koulutusta. Julkisen ja yksityisen toiminnan rajapinnassa ero järjestäjätahojen välillä on selvä, mutta maksullisuutensa vuoksi rahoituspohjan näkökulmasta niissä on kuitenkin yhteisiä piirteitä. Valmennustoiminta on kokonaan yksityisin varoin järjestettyä. Avoimen yliopisto-opetuksen osalta rajapintaa hämärtää se, että osa toiminnan kustannuksista kateetaan maksuilla (vrt. Mikhaylova 2022); suurin osa toimintaan käytettävistä resursseista on tosin yliopistojen saamaa julkista rahoitusta. Samalla sekä yliopistot että valmennuskurssitoimijat ovat kentällä kilpailijoita – yliopistot toistensa kanssa ja valmennuskurssitoimijat toistensa kanssa – minkä lisäksi nämä kaksi toimintakenttää kilpailevat osin samoista osallistujista.

Osallistujan näkökulmasta sekä avoin yliopisto-opetus että valmennuskurssit voidaan nähdä keinona parantaa omia mahdollisuuksia opiskelijavalinnassa. Kumpikaan

TAULUKKO 3. Avoin yliopisto-opetus ja valmennuskurssit koulutuksen kentällä (Gutiérrez ym. 2022 mukailten)

	Avoin yliopisto	Valmennuskurssit
Koulutuksen järjestäjät	Yliopistot järjestävät; toiminta on osa julkista koulutusjärjestelmää.	Yksityiset toimijat, joiden tavoitteena on tuottaa voittoa
Rahoituspohja	Suurelta osin julkisrahoitteinen; yliopistot keskinäisessä kilpailutilanteessa rahoitusmallin kautta Yksityistä rahoitusta opiskelijamaksut, joiden suuruus on säädelty	Toiminta perustuu yksityiseen rahoitukseen ja opiskelijamaksujen suuruus määräytyy markkinoilla (haarukka on suuri).
Osallistumisen motiivit ja reunaehdot	Opiskelun motiivit ja koetut hyödyt voivat olla moninaisia: pääsy tutkinto-opiskelijaksi voi toteutua väylän kautta tai avoimen opinnot voivat auttaa valintakokeessa. Epävarmuus sisäänpääsystä ja taloudellisesta tilanteesta	Opiskelun motiivina päästä tutkinto-opiskelijaksi; avun ja varmuuden etsiminen hakuvaiheessa joko ylioppilaskokeeseen tai korkeakoulun valintakokeeseen Epävarmuus sisäänpääsystä ja taloudellisesta tilanteesta
Päättävältä toiminnan järjestämisestä	Avoimen yliopiston henkilökunta on yliopiston henkilökuntaa. Kursseja tulee olla sisällöllisesti rinnasteisia/samoja yliopistojen tutkinto-opetukseen.	Yritykset rekrytoivat henkilöstönsä haluamallaan tavalla; ei ulkopuolisia kelpoisuusvaatimuksia. Kursseja sisältö päätetään yrityksessä suhteessa korkeakoulujen valintakriteereihin.
Suhde julkiseen koulutusjärjestelmään	Opetus on korkeakoulututkintojen osia (opintopisteet) ja siten osa muodollista koulutusjärjestelmässä annettavaa koulutusta; ei itsessään tutkinnonmyöntö-oikeutta. Yhteistyö joidenkin lukioiden kanssa; toimivat paikoin toisen asteen koulutuksen järjestäjän tiloissa ja oppitunneilla.	Kurssit eivät ole osa muodollista koulutusjärjestelmää, niistä ei voi saada opintopisteitä, eikä niillä ole suoraa suhdetta korkeakoulutukseen. Yliopistot kieltäneet valmennusfirmojen markkinoinnin omissa tiloissaan ja myös oman henkilöstönsä osallistumisen valmennuskurssien tuottamiseen. Yhteistyö joidenkin lukioiden opinto-ohjaajien kanssa; toimivat paikoin toisen asteen koulutuksen järjestäjän tiloissa ja oppitunneilla.

koulutusmuoto ei kuitenkaan takaa pääsyä tutkinto-opiskelijaksi, ja hakutilanteeseen liittyy epävarmuutta. Kumpikin näistä kahdesta toimintamuodosta tuntuu hyödyntävän toimintansa suunnittelussa ja ohjaamisessa opiskelijavalintojen kilpailullisuutta ja siitä nousevaa epävarmuutta, jota yliopistoon hakevat pyrkivät hallitsemaan hakeutumalla näiden koulutusmuotojen pariin. Lisäksi osallistuja joutuu taloudellisesti epävarmaan tilanteeseen. Kun hän ei ole tutkinto-opiskelijana missään oppilaitoksessa, hän ei ole oikeutettu opintotukeen. Myös työttömyys-etuus saatetaan evätä, jos opintoja kertyy paljon, eikä työssäkäynti välttämättä edes ajankäytöllisesti olisi mahdollista. Tämä yhdistet-

tyä kurssimaksuihin tuottaa tilanteen, jossa hakutilanteen eriarvoisuus korostuu; opiskelijavalinnassa tarvittavien resurssien kartuttamiseksi näiden koulutusmuotojen kautta hakija tarvitsee taloudellisia resursseja (Kosunen 2023; Kosunen ym. 2021).

Julkisen ja yksityisen rajapintaa näiden koulutusmuotojen kohdalla hämärtää lisäksi niiden suhde toisen asteen oppilaitoksiin. Yliopistojen suhde näihin koulutusmuotoihin on selkeä: avoin yliopisto-opetus on yliopistojen toimintaa, ja valmennuskurssien toiminnasta ne pyrkivät selvästi erottautumaan. Lukiot kuitenkin ovat sekä avoimen yliopisto-opetuksen että valmennuskurssien viestinnän kohteena ja lukiolaiset niiden potentiaalisia

osallistujia. Lukion opinto-ohjauksen tunneilla saatetaan esitellä avoimen yliopiston mahdollisuuksia ja avoimen väylää, mutta lukion opinto-ohjauksen tunneilla saattavat vierailta myös valmennuskurssitoimijoiden edustajat esittelemässä omaa toimintaansa. Lukiolaisen voikin olla vaikea erottaa, millaisista koulutusmuodoista on kyse.

Analyttisen jäsenyksen perusteella väitämme, että avoin yliopisto-opetus ja valmennuskurssit samanaikaisina toimijoina korkeakouluvalinnassa, julkisen ja yksityisen koulutusjärjestelmän välissä ja suhteessa toisiinsa, muovaavat yleisesti toisen asteen ja korkeakoulutuksen välisiä suhteita. Vaikka nämä toimintamuodot saavat toisistaan poikkeavia rooleja, tuottavat maksulliset koulutusmuodot toisen ja korkeakoulutuksen asteen väliseen nivelvaiheeseen yksityistymisen ja koulutuskuluttajuuden piirteitä (ks. Plamper ym. 2023). Lisäksi maksullisuutensa osalta ne asettuvat osittain keskinäiseen kilpailuasetelmaan, sillä valmennuskurssien koko toiminta ja osa avointen yliopistojen toiminnasta katetaan osallistujilta perittävillä maksuilla.

Vaikka näillä koulutusmuodoilla maksullisuutensa kautta on yhteisiä piirteitä, eroavat avoimen yliopisto-opetuksen ja valmennuskurssien roolit koulutuksen kentällä kuitenkin toisistaan. Valmennuskurssit tähtäävät eksplisiittisesti opiskelijavalintaan, kun taas avoimella yliopisto-opetuksella voi olla paljon moninaisempi sivistyksellinen rooli paitsi suhteessa opiskelijavalintaan, myös muunlaisiin koulutuksen tavoitteisiin. Voidaan kysyä, tulisiko koulutuspolitiikassa ja koulutuksen käytännöissä selkeämmin tehdä eroa julkisen ja yksityisen koulutuksen tarjonnan välille, esimerkiksi opinto-ohjauksessa tai opiskelijan taloudellisen aseman huomioimisessa.

Lähteet

Ahola, S., Aittola, H., Salminen, T. & Spoof, J. 2020 Lukioiden korkeakoulu- ja työelämäyhteistyö. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:3. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-823-6>

- Ahola, S., Asplund, R. & Vanhala, P. 2018. Opiskelijavalinnat ja korkeakouluopintojen nopeuttaminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 25/2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-529-7>
- Alho-Malmelin, M. 2010. Avointa väylää maisteriksi. Tutkimus avoimessa yliopistossa opiskelleista ja väylän kautta korkeakouluun tulleista opiskelijoista. *Annales Universitatis Turkuensis C 300*. Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-4245-9>
- Baker, D. P., Akiba, M., LeTendre, G. K. & Wiseman, A. W. 2001. Worldwide shadow education: Outside-school learning, institutional quality of schooling, and cross-national mathematics achievement. *Educational Evaluation and Policy Analysis* 23 (1), 1–17. <https://doi.org/10.3102/01623737023001001>
- Ball, S. J. & Youdell, D. 2008. *Hidden privatisation in public education*. Bryssel: Education International.
- Ballarino, G. & Bernardi, F. 2016. The intergenerational transmission of inequality and education in fourteen countries: A comparison. Teoksessa F. Bernardi & G. Ballarino (toim.) *Education, occupation and social origin. A comparative analysis of the transmission of socio-economic inequalities*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 255–282.
- Bourdieu, P. 1987. Variations et invariants. *Actes de la Recherche en Sciences Sociales* 70, 3–30.
- Bourdieu, P. 1993. *The field of cultural production: Essays on art and literature*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. J. D. 1992. *An invitation to reflexive sociology*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Bray, M. 2010. Researching shadow education: Methodological challenges and directions. *Asia Pacific Education Review* 11, 3–13. <https://doi.org/10.1007/s12564-009-9056-6>
- Bray, M. 2011. *The challenges of shadow education: Private tutoring and its implications for policy makers in the European Union*. Bryssel: European Commission.
- Guri-Rosenblit, S. 1999. Distance and campus universities: Tensions and interactions. A comparative study of five countries. Oxford: Pergamon.
- Gutiérrez, G., Lupton, R., Carrasco, A. & Rasse, A. 2022. Comparing degrees of 'publicness' and 'privateness' in school systems: The development and application of a public-private index. *Journal of Education Policy* 38 (3), 500–520. <https://doi.org/10.1080/02680939.2022.2059574>
- Haltia, N. 2012. Yliopiston reunalla. Tutkimus suomalaisen avoimen yliopiston muotoutumisesta. *Annales Universitatis Turkuensis C 352*. Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-5198-7>
- Haltia, N. 2015a. Avoimen yliopiston väylä siltana avoimen ja tutkintokoulutuksen välillä. *Kasvatus & Aika* 9 (3). <https://journal.fi/kasvatusjaika/article/view/68536>. (Luettu 4.12.2023.)
- Haltia, N. 2015b. Avoimen yliopiston tutkintoväylä koulutuspoliittisessa keskustelussa. *Aikuiskasvatus* 35 (4), 254–265. <https://doi.org/10.33336/aik.94155>

- Haltia, N., Leskinen, L. & Rahiala, E. 2014. Avoimen yliopiston opiskelijamuotokuva 2010-luvulla: Opiskelijoiden taustojen, motiivien ja koettujen hyötyjen tarkastelua. *Aikuiskasvatus* 34 (4), 224–258. <https://doi.org/10.33336/aik.94105>
- Haltia, N., Rahiala, E. & Leskinen, L. 2018. Osaamista, siivistystä, hyvinvointia – aikuiskoulutuksen koetut hyödyt. *Kasvatus* 49 (1), 82–88.
- Hilgers, M. & Mangez, E. 2015. Introduction to Pierre Bourdieu's theory of social fields. Teoksessa M. Hilgers & E. Mangez (toim.) *Bourdieu's theory of social fields: Concepts and applications*. Lontoo: Routledge, 1–36.
- Helsingin Sanomat 2022. Avoin yliopisto lakkautetaan nyky muodossaan, henkilökunta hämillään. 18.11.2022. <https://www.hs.fi/kaupunki/helsinki/art-2000009210255.html>. (Luettu 15.12.2022.)
- Holmberg, B. 1996. Open University. Teoksessa A. C. Tuijmand (toim.) *International encyclopedia of adult education and training*. 2. painos. Oxford: Pergamon, 653–658.
- Inkinen, A. & Kosunen, S. 2023. Poikkeusoloissa opiskelijavalintaa kohti: Diskurssianalyysi korkeakoulutukseen hakeutumisesta keväällä 2020. *Kasvatus* 54, 56–73. <https://doi.org/10.33348/kvt.130126>
- Isohakala-Bouret, U., Börjesson, M., Beach, D., Haltia, N., Jónasson, J. T., Jauhiainen, A., Jauhiainen, A., Kosunen, S., Nori, H. & Vabø, A. 2018. Access and stratification in Nordic higher education. A review of cross-cutting research themes and issues. *Education Inquiry* 9 (1), 142–154. <https://doi.org/10.1080/20004508.2018.1429769>
- Jokila, S. 2020. From inauguration to commercialisation: Incremental yet contested transitions redefining the national interest of international degree programmes in Finland. *Nordic Journal of Studies in Education Policy* 6 (2), 143–156. <https://doi.org/10.1080/20020317.2020.1745016>
- Jokila, S., Haltia, N. & Kosunen, S. 2019. Valmennuskurssit ja korkeakoulumarkkinoiden maantiede. *Tiedepolitiikka* 44 (3), 18–28.
- Jokila, S., Haltia, N. & Kosunen, S. 2021. Market-making practices of private tutoring in Finland: Commercialization of exam preparation for admission to higher education. *ECNU Review of Education* 4 (3), 590–614. <https://doi.org/10.1177/2096531120956666>
- Joutsen, H., Kuivalainen, T., Haltia, N., Lahtomaa, M., Patja, P., Krapu, J., Ellfolk, A.-K., Kekäläinen, U., Savela, P. & Vuori, S. (toim.) 2020. Marginaalista vakiintuneeksi valintatavaksi – ideoita avoimen väylän kehittämiseen. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8423-6>
- Jyväskylän yliopisto 2023. Maksuttomat opinnot Jyväskylän yliopistossa. <https://www.jyu.fi/fi/avoin-yliopisto/opinnot/maksuttomat-opinnot-jyu-avoimessa-yliopistossa>. (Luettu 4.12.2023.)
- Kosunen, S. 2018. Access to higher education in Finland: Emerging processes of hidden privatisation. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy* 4 (2), 67–77. <https://doi.org/10.1080/20020317.2018.1487756>
- Kosunen, S. 2023. The homology between the private and the public fields in higher education. *British Journal of Sociology of Education* 44 (2), 276–290. <https://doi.org/10.1080/01425692.2022.2145930>
- Kosunen, S., Ahtiainen, H. & Töyrylä, M. 2018. Preparatory course market and access to higher education in Finland: Pockets full or pockets full of money needed? Teoksessa A. Tarabini & N. Ingram (toim.) *Educational choices, transitions and aspirations in Europe*. Systemic, institutional and subjective challenges. Lontoo: Routledge, 167–184.
- Kosunen, S. & Haltia, N. 2018. Valmennuskurssit ja koulutuskuluttajuus: Tutkimus kurssijärjestäjien puhe-tavoista. *Sociologia* 55 (2), 167–183.
- Kosunen, S., Haltia, N. & Jokila, S. 2015. Valmennuskurssit ja mahdollisuuksien tasa-arvo yliopistokoulutukseen hakeutumisessa. *Kasvatus* 46 (4), 334–348.
- Kosunen, S., Haltia, N., Saari, J., Jokila, S. & Halmkrona, E. 2021. Private supplementary tutoring and socio-economic differences in access to higher education in Finland. *Higher Education Policy* 34, 949–968. <https://doi.org/10.1057/s41307-020-00177-y>
- Kosunen, S., Inkinen, A., Haltia, N. & Jokila, S. 2022. Tarjonta ja kysyntä valmennuskurssimarkkinoilla opiskelijavalintauudistuksen aikana. *Kasvatus* 53 (1), 63–78. <https://doi.org/10.33348/kvt.113945>
- Laaksonen, L. M. & Kosunen, S. 2023 Exploring private supplementary tutoring: Spatial and temporal formations of the field of Finnish upper secondary education. *Julkaisematon käsikirjoitus*.
- Lahtomaa, M. 2023. "Sithän mul on mahollisuus pätevänä hakea mihinkä tahansa": Avoimen väylän kautta valittujen aikuisopiskelijoiden neuvottelua koulutettavuudesta ja työllistettävyydestään. *Aikuiskasvatus* 43 (1–2), 42–54. <https://doi.org/10.33336/aik.127922>
- Lahtomaa, M., Haltia, N. & Jauhiainen, A. 2023 "Hinta hie-man rajoittaa käsitystä kaikille tasavertaisesta koulutusmahdollisuudesta" – opiskelijoiden kokemuksia avoimen yliopisto-opetuksen maksullisuudesta. *Julkaisematon käsikirjoitus*.
- Lemmetty, S., Kuivalainen, T. & Haltia, N. 2020. "Tutkinnon puuttuminen on händikäppi työelämässä." Avoimen yliopiston väylä ja työelämän tarpeet. *Yliopistopedagogiikka* 27 (1). <https://lehti.yliopistopedagogiikka.fi/2020/10/30/avoimen-yliopiston-vayla/>. (Luettu 15.12.2022.)
- Lukiolaki 2018. 714/10.8.2018.
- Mikhaylova, T. 2022. Shifting shadows. Private tutoring and the formation of education in Imperial, Soviet and post-Soviet Russia. *Uppsala Studies in Education* 144. Uppsalan yliopisto.
- Naidoo, R. 2004. Fields and institutional strategy: Bourdieu on the relationship between higher education, inequality and society. *British Journal of Sociology of Education* 25 (4), 457–471. <https://doi.org/10.1080/0142569042000236952>
- OKM. 2016. Valmiina valintoihin. Ylioppilastutkinnon parempi hyödyntäminen korkeakoulujen opiskelijavalinnoissa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2016: 37. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-429-0>

- OKM. 2022. Maailman osaavimman ja sivistyneimmän kansan kotimaaksi. Kansallinen korkeakoulujen jatkuvan oppimisen strategia 2030. Opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://okm.fi/-/maailman-osaavimman-ja-sivistyneimman-kansan-kotimaaksi-korkeakoulujen-jatkuvan-oppimisen-strategia-pohjautuu-korkeakoulujen-tahtoon-uudistua-ja-uudistaa-yhteiskuntaa>. (Luettu 4.12.2023.)
- Plamper, R., Siivonen, P. & Haltia, N. 2023. Student-as-customer discourse as a challenge to equality in Finnish higher education – the case of non-fee-paying and fee-paying master's degree students. *International Studies in Sociology of Education* 32 (1), 140–160. <https://doi.org/10.1080/09620214.2022.2121307>
- Rinne, R., Haltia, N., Nori, H. & Jauhiainen, A. 2008. Yliopiston porteilla: Aikuiset ja nuoret hakijat ja sisäänpäässet 2000-luvun alun Suomessa. *Kasvatusalan tutkimuksia* 36. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Saari, J., Inkinen, A. & Jokila, S. 2021. Opiskelijoiden hakumotiivit ja valmennuskurssin käyminen. *Eurostudent VII -tutkimuksen artikkelisarja. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja* 2021: 15. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-837-3>
- SA 2014. Valtioneuvoston asetus yliopistojen toiminnassa perittävistä maksuista annetun valtioneuvoston asetuksen 2 §:n muuttamisesta. 1436/30.12.2014.
- Smyth, E. 2009. Bying your way into college? Private tuition and the transition to higher education in Ireland. *Oxford Review of Education* 35 (1), 1–22. <http://www.jstor.org/stable/20462436>. (Luettu 15.12.2022.)
- Stevenson, D. L. & Baker, D. P. 1992. Shadow education and allocation in formal schooling: Transition to university in Japan. *American Journal of Sociology* 97 (6), 1639–1657. <https://doi.org/10.1086/229942>
- SYL. 2021. Visio avoimesta yliopistosta osana suomalaista korkeakoulutusjärjestelmää. <https://syl.fi/app/uploads/2022/02/Avoimen-visio-FI.pdf>. (Luettu 15.12.2022.)
- Tait, A. 2013. Distance and e-learning, social justice, and development: The relevance of capability approaches to the mission of open universities. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning* 14 (4). <https://doi.org/10.19173/irrodl.v14i4.1526>
- Valtioneuvosto. 2023. Vahva ja välittävä Suomi. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8>
- Vipunen 2023. Avoimien yliopisto-opetus ja täydennyskoulutus <https://vipunen.fi/fi-fi/yliopisto/Sivut/Avoimien-yliopisto-opetus-ja-t%C3%A4ydennyskoulutus.aspx>. (Luettu 28.4.2023.)
- Välimaa, J. & Muhonen, R. 2018. Reproducing social equality across the generations: The Nordic model of high participation higher education in Finland. *Teoksessa B. Cantwell, S. Marginson, & A. Smolentseva (toim.) High participation systems of higher education. Oxford: Oxford University Press, 358–385.*
- van Zanten, A. & Legavre, A. 2014. Engineering access to higher education through higher education fairs. *Teoksessa G. Goastellec & F. Picard (toim.) Higher education in societies. A multi scale perspective. Higher education research in the 21st century Rotterdam: SensePublishers, 183–203.*

*Saapunut toimitukseen: 30.11.2022
Hyväksytty julkaistavaksi: 19.9.2023*